

**DEIXISUL -
CATEGORIE LINGVISTICĂ UNIVERSALĂ**

**Modalități de exprimare a
deixisului în limbile română, franceză și maghiară**

SIGLE	7
ABREVIERI.....	9
INTRODUCERE.....	11
A. ISTORICUL PROBLEMEI	
I. Definiția deixisului. Etimologie.....	13
II. Terminologie specifică.....	15
III. Scurtă trecere în revistă a studiilor vizând deixisul.....	18
IV. Concluzii.....	22
B. DEIXISUL – CATEGORIE LINGVISTICĂ UNIVERSALĂ	
I. Conceptul de universalie lingvistică. Tipuri de universalii.....	23
II. Deixisul - universalie a limbajului / comunicațională.....	24
III. Concluzii.....	25
C. COMPONENTELE DEIXISULUI	
I. Instanțele deictice: emițător, receptor.....	26
II. Coordonatele spațio-temporale.....	27
III. Coordonatele psiho-socio-culturale.....	29
IV. Coordonatele mimico-gestuale.....	30
V. Organizarea prototipică a coordonatelor deictice.....	31
VI. Organizarea neprototipică a coordonatelor deictice.....	32
VII. Concluzii.....	34
D. DEIXIS ȘI REFERINȚĂ	
I. Puncte de vedere în interpretarea sensului cuvântului.....	35
II. Referința termenilor deictici.....	35
III. Concluzii.....	38
E. UNITĂȚI DEICTICE. LOCUL LOR PE AXA PARADIGMATICĂ / SINTAGMATICĂ	
I. Grade de deictizare.....	39
II. Locul în vocabular al unităților deictice.....	39
III. Frecvența în unități sintagmatice.....	40
IV. Concluzii.....	43
F. TERMINOLOGIE SPECIFICĂ. METODE DE ANALIZĂ A DEIXISULUI	
I. Metode de investigare a deixisului.....	44
II. Termeni specifici analizei contrastiv-comparative a deixisului.....	44
III. Concluzii	

I. DEIXISUL PERSONAL - Definiție. Grade de deicticitate. Variante în limbaj standard / dialectal / argotic. Unități componente.....	46
1. Deixisul personal de gradul I. Unități. Origine. Variante stilistice. Accentuare / Pierdere deictică / Substituire.....	46
a) Deixisul personal de gradul I sub aspect pragmatic în limbajul standard.....	47
a.1) Originea pronumelui personal. Tendințe deictice și nedeictice.....	47
a.2) Organizarea deictică.....	48
a.3) „Forța” deictică.....	49
a.4) Sensuri contextuale.....	51
b) Aspecte pragmatice ale <u>pronumelui personal</u> în limbaj dialectal.....	53
c) Variante argotice ale pronumelui personal.....	54
d) Accentuarea sensului deictic al pronumelui personal în sincronie.....	54
e) Modificarea/ Pierderea sensului deictic al pronumelui personal.....	55
f) Elemente care preiau sensurile pronumelui personal.....	56
2. Deixisul de gradul II	
a) Valoarea deictică a <u>pronumelui personal de persoana a III-a</u> în limbaj standard. Etimologie. Specificitate. Implicații semantice.....	57
b) Valoarea deictică a <u>pronumelui și adjectivului pronominal posesiv / a desinței posesive</u> în limbaj standard. Etimologie. Specificitate. Diferențe / Convergențe interlingvistice. Accentuare / Pierdere deictică / Cumul semantic.....	59
c) Valoarea deictică a <u>pronumelui reflexiv</u> . Tipologie. Etimologie. Accentuări deictice în sincronie / diacronie.....	64
d) Valoarea deictică a <u>pronumelui și a adjectivului pronominal de întărire</u> . Specificitate. Accentuări deictice.....	66
e) Valoarea deictică a <u>pronumelui și a adjectivului pronominal demonstrativ</u> . Origine. Specificitate. Tipologie. Valori semantice. Asemănări / deosebiri interlingvistice. Accentuări deictice în plan diacronic / sincron. Amalgamări deictice. Valorizare literară.....	66
f) Valoarea deictică a <u>verbului</u> . Definiție. Diferențe interlingvistice. Variante dialectale. Pierderea sensului deictic. Diferențe interlingvistice.....	72
g) Valoarea deictică a <u>interjecției</u> . Definiție. Tendințe deictice. Specializări semantice. Variante dialectale. Accentuarea deictică.....	75
3. Deixisul personal de gradul al III-lea – <u>Apelativul</u> . Tipologie. Amalgam de deixisuri. Accentuarea sensului deictic. Apelativele și stilurile limbii.....	78
4. Concluzii.....	81
II. DEIXISUL SOCIAL - Definiție. Categoriile lexico-gramaticale. Specificitate deictică. Convergențe / Divergențe interlingvistice. Accentuări deictice	
1. Pronume personale de politețe. Etimologie. Variante stilistice. Accentuări deictice.....	86
2. Apelativele și titlurile de adresare. Variante stilistice.....	90
3. Interjecțiile.....	93
4. Formele verbale. Moduri și timpuri în stilurile limbii.....	93

5. Adjectivele pronominale demonstrative și posesive.....	95
6. Expresii stereotipe specifice exprimării politicoase.....	95
7. Mijloace specifice deixisului social francez.....	97
8. Dativul etic – mijloc lingvistic românesc cu valoare de deixis social.....	98
9. Accentuarea sensului deixisului social.....	98
10. Cauze ale convergențelor lingvistice.....	98
11. Concluzii.....	99
III. DEIXISUL SPAȚIAL – Definiție. Organizare. Categoriile lexico-gramaticale.....	100
1. Deixisul spațial de gradul I - Adverbul pronominal demonstrativ. Etimologie. Forța deictică. Accentuare / Pierderea sensului deictic.....	102
2. Deixisul spațial de gradul al II-lea – Definiție. Unități.....	106
a) Valoarea deictică a adverbului de loc. Accentuări deictice.....	107
b) Valoarea deictică a pronumelui demonstrativ / a adjectivului pronominal demonstrativ.....	107
c) Valoarea deictică a prefixelor verbale.....	108
3. Deixisul spațial de gradul al III-lea – Definiție. Unități.....	108
a) Valoarea deictică a sintagmelor nominale.....	108
b) Valoarea deictică a prepozițiilor / postpozițiilor.....	109
c) Valoarea deictică a unor verbe.....	110
4. Alunecări deictice.....	110
5. Concluzii.....	112
IV. DEIXISUL TEMPORAL. Definiție. Organizare.....	114
1. Deixisul temporal de gradul I.....	115
a) Adverbul de timp. Etimologie. Accentuări / Alunecări deictice.....	115
b) Preluarea sensului deictic temporal de alte părți de vorbire nespecializate.....	118
2. Deixisul temporal de gradul II – Verbul. Accentuarea / Neutralizarea sensului deictic al verbului.....	118
3. Deixisul temporal de gradul III.....	122
a) Locuțiunile adverbiale cu rol deictic.....	122
b) Construcțiile nominale cu rol deictic.....	122
4. Concluzii.....	123
V. DEIXISUL TEXTUAL – Definiție. Tipuri. Accentuări / Amalgamări.....	124
1. Deixisul textual de gradul I.....	128
a) Pronumele relativ / adjectivul pronominal relativ. Restricții.....	128
b) Pronumele nehotărât.....	132
c) Adverbul de mod.....	132
d) Pronumele adverbiale <u>en</u> și <u>y</u> în sincronie în franceză.....	132
e) Variante fonetice și gramaticale ale pronumelor adverbiale în limbaj arhaic.....	133
2. Deixisul textual de gradul II.....	133
a) Adverbul relativ în limbajul standard / arhaic.....	133
b) Pronumele personal și pronumele demonstrativ.....	134
c) Adverbele de loc și de timp.....	135

3. Deixisul textual de gradul III. Părți de vorbire.....	136
4. Concluzii.....	136

VI. DEIXISUL GESTUAL.....	137
1. Definiție.....	137
2. Vechimea deixisului gestual.....	138
3. Tipologia gesturilor și specificitatea lor.....	139
4. Concluzii.....	145

**H. ROLUL ELEMENTELOR DEICTICE ÎN PREDAREA LIMBII ȘI LITERATURII
MATERNE/ STRĂINE. COMPARAȚIE ȘI CONTRASTIVITATE**

I. Structuri tematice care implică deixisul.....	146
II. Criterii în selectarea materialului și studiul rațional al unei limbi străine.....	147
III. Greșeli tipice în învățarea și aplicarea regulilor specifice sferei deictice a limbii țintă.....	148
IV. Exerciții pentru eliminarea greșelilor tipice.....	149
V. Concluzii.....	150

I. CONCLUZII GENERALE.....151

J. BIBLIOGRAFIE.....	153
DICȚIONARE.....	153
VOLUME COLECTIVE.....	153
LUCRĂRI DE TEORIE.....	155
LUCRĂRI PENTRU LIMBA ROMÂNĂ.....	162
LUCRĂRI PENTRU LIMBA FRANCEZĂ.....	167
LUCRĂRI PENTRU LIMBA MAGHIARĂ.....	172
TEXTE LITERARE SUPOORT.....	176

A. ISTORICUL PROBLEMEI

LIBRIS

We know
books

I. Definiție. Etimologie

Comunicarea a trezit de timpuriu interesul cercetătorilor (Platon: *Cratylus*, Aristotel: *Despre interpretare*, Augustin etc.), dar complexitatea ei, (notată de către Dell Hymes în acronimul SPEAKING: S = "Setting and Scene", altfel spus, circumstanțele fizice, psihologice și culturale ale comunicării, P = participanții la comunicare, E = „Ends”, adică scopurile comunicării, A = „Act Sequences” – mijloace lingvistice folosite și relațiile dintre ele, K = „Key” – tonul comunicării, I = „Instrumentalities” – canalul ales, N = „Norms of Interaction and Interpretation” – proprietăți și comportamente specifice asociate comunicării, G = „Genres” - tipuri de text) (apud Hobjilă:10), a putut fi cu adevărat evidențiată doar începând cu anul 1913, și în acest sens un prim pas important l-a reprezentat cursul lui Ferdinand de Saussure, în special prin distincția dintre limbă și vorbire, adică dintre multiplele modalități de exprimare a unei idei (plan paradigmatic) și concretizarea ei la un anumit moment dat în actul lingvistic propriu-zis (plan sintagmatic) (Saussure:43, 44, 135, 136).

Totodată, prin „definirea semnelor ca unitate semnificant/semnificat, Saussure depășește granițele lingvisticii generale, incluzând toate semnele ce servesc comunicării „în cadrul vieții sociale”, de la semnele scrierii la alfabetul surdo-mușilor, de la formulele de politețe la modă, obiceiuri, ritualuri, de la semnalele militare la pantomimă.

Lingvistica va fi modelul științific riguros al semiologiei sau științei care studiază „viața semnelor în cadrul vieții sociale; ea va reprezenta o parte a psihologiei sociale și în consecință a psihologiei generale” (apud Roventă-Frumușani:61).

Diferitele abordări ulterioare atrag atenția asupra factorilor comunicării (R. Jakobson: emițător, destinatar, mesaj, context, cod, contact), a funcțiilor pe care le implică fiecare dintre aceștia, asupra intenționalității și finalității avute în vedere în selecția și îmbinarea cuvintelor și sintagmelor (Greimas, Hollenstein, apud Boboc: 60, 133), activitate care lărgeste paleta sensurilor avute de respectivele segmente lingvistice, asupra tipurilor de comunicare, a specificității și a frecvenței fiecăruia, asupra legăturii dintre lingvistică și alte științe, cum ar fi logica, filosofia, biologia, psihologia, sociologia etc., dar și asupra ideii de economie a limbajului (L. Hjelmlev, A. Martinet) care implică folosirea unor termeni cu grade diferite de abstractizare, posibile surse de ambiguitate.

În această ultimă categorie se încadrează și „expresiile indexicale”, descrise de cercetătorul american J. Bar-Hillel (*Indexical expressions*, în *P.T.E.*:216-232) ca acoperind 90 la sută din propozițiile declarative, sau termeni cum sunt pronumele personale, dotate cu un așa-numit „caracter vid”, precum a caracterizat același fenomen Émile Benveniste (I:254 ș.u.), lucrări care reprezintă pași semnificativi în studierea unui concept modern: deixisul, constituind, alături de tipologia, legitățile și strategiile comunicării, de celelalte mijloace de materializare lingvistică a interrelaționării dintre context și limbaj (presupoziție, acte de comunicare), de analiza anomaliilor semantice etc. domenii predilecte ale pragmaticii (Kiefer:38 ș.u., Németh, în *Magyar nyelv*:222).

➤ Definiție

Deixisul este ansamblul de semne lingvistice care ancorează mesajul transmis de emițător în contextul situațional și lingvistic în care se desfășoară procesul comunicativ. El furnizează informații despre participanții la actul comunicativ, despre statutul lor social, despre raporturile temporale și spațiale dintre acțiunile / stările locuitorilor și a obiectului despre care se vorbește și despre fragmentul de discurs la care se face trimitere, fiind o oglindire lingvistică a elementelor obligatorii ale cadrului comunicațional, incluse în categoria implicitului conversațional sau a presupoziției (Fabre:90, 93, t.ns.).

Astfel, în cazul enunțului *Acum dumneavoastră trebuie să mergeți acolo.*, aflăm:

- identitatea colocutorilor și statutul social superior² al receptorului față de emițător;
- timpul în care se dorește desfășurarea acțiunii verbului, acesta coincidând sau fiind imediat următor momentului vorbirii;
- locul în care se va desfășura acțiunea, diferit de spațiul enunțării și, probabil, menționat anterior sau arătat gestual.

Indicarea se realizează pe baza raportării la cel puțin un punct de referință central, numit „origo (punct zero) al câmpului indexical”: emițătorul, locul și timpul în care se află acesta (Bühler, apud Hoarță-Cărăușu, în *LRSAC:333*), „maniera transmiterii mesajului, statutul social”, „încărcătura tematică a mesajului” (Gisa Rauh, apud Hobjilă:26), ceea ce a primit mai multe denumiri în studiile de specialitate: „deixis ad oculos” (Bühler, ibidem:27), sau „indicial” (Fonseca, ibidem:27), „deixis primar” (Fonseca, ibidem:28), „deictice simbolice sau verbale”, din care mai face parte și deixisul anaforic: *Eu sunt aici*.

Nu întotdeauna este aleasă, în acest sens, numai calea lingvistică, căci deseori comunicarea include elemente nonverbale de tipul gesticii, mimicii, poziției corpului, orientării privirii, ceea ce a fost numit uz deictic gestic (mimic) (Ionescu-Ruxăndoiu, 1992:523-532).

Rolul deixisului gestual este acela de a potența valoarea deictică a termenilor enunțați, de a o nega sau de a înlocui comunicarea verbală în întreaga ei complexitate, în ciuda numărului mic de mijloace ostensive avute la dispoziție de emițător, ceea ce mărește aria de folosire a acestora, determinându-i pe unii lingviști (Alic:23) să le considere opace, lacunare, indirecte, incomplete, aflate în opoziție cu specializarea semantică a celorlalte categorii de deixis, numite transparente, saturate, directe, complete, ușor de decodat.

În alte situații, raportarea deviază din planul realității concrete în cel al cotextului, altfel spus, al gândirii și al experienței lingvistice imediate („deixis textual” – Fonseca, apud Hobjilă:27, sau „anafora” – Bühler, ibidem:27).

Dar nu este o reorientare totală, în sensul că implică și o clarificare a unor date despre emițător: loc, timp, punct de vedere față de elementul prezentat etc., ceea ce i-a determinat pe cercetători să considere că această formă deictică, numită anaforă sau cataforă, este un tip special de deixis, căci se raportează la un „centru deictic complementar” (Costăchescu:184-193). Fenomenele de acest gen mai sunt denumite „deixis transposta” (Fonseca, apud Hobjilă:27), „deixis en fantasma” (Bühler, ibidem:27), „deixis secundar” (Fonseca, ibidem:28).

Pentru o mai bună înțelegere a acestui concept, ne propunem ca, în subcapitolele următoare, să menționăm etimologia termenului, să explicăm terminologia prin care sunt indicate elementele lingvistice legate de deixis (q.v. A II infra) și să trecem în revistă studiile care îi relevă diferitele manifestări lingvistice (q.v. A III infra).

➤ Etimologie

Termenul își are originea în limba greacă, (δείξις= acțiunea de a arăta, arătare, ostentație, **indiciu, dovadă**; δείκνυμι= a arăta, a indica, cf. lat. *dīco*), unde desemna acțiunea de a arăta, de a indica, devenind, mult mai târziu, un termen tehnic al teoriei gramaticale.

De aici s-au format doi termeni des folosiți în lingvistică: adjectivul „deictic” și substantivul „deixis”.

² Statutul social superior poate fi conferit de raporturile sociale constante (cauze ale acestora fiind averea, banii, funcția în stat, meseria etc.) sau de relațiile conjuncturale, de exemplu clientul este considerat, de către vânzător / recepționar, superior în plan social atunci când face cumpărături / beneficiază de servicii, chiar dacă, în restul situațiilor, este văzut inferior în plan social.

Primul indică trăsătura specifică sau contextuală a unor morfeme, termeni sau sintagme de a se „umple” cu adevărat de sens doar prin raportare la o anumită situație în care sunt folosite: „particule deictice” și „gesturi deictice” evidențiate la Florica Dimitrescu (1959, a:55), „categorii deictice” la Lyons (1970:212-217), „expresii deictice” la Ștefănescu (apud Hobjilă: 29).

Cel de al doilea termen denumește o clasă de constituenți lingvistici și gestuali (ostensivi), acceptați de comunitățile lingvistice ca specializați în indicarea, sub o formă economică, a componentelor comunicării. Termeni echivalenți sunt: „indicator” la Bar-Hillel (în *P.T.E.*:216-232), la Benveniste (vol. I:255-267), la Slama-Cazacu, (1959:295), „indice” la Peirce (281, 293), „ambreior sau shifter” (Jakobson, apud Hobjilă:30), „token-reflexive words” (Reichenbach, în *P.T.E.*:239-241), „anaforă”, „apelative”, „deixis”, „embrayeur”, „prezentative”, „substitute” (Dubois et al., 1973:33, 43, 137, 184, 391, 464), „termeni egocentriți” (t.ns.) (Bertrand Russell în *P.T.E.*:233).

Acest al doilea concept se materializează lingvistic prin categorii lexico-gramaticale tratate separat în gramaticile tradiționale, cum sunt: pronumele personal, reflexiv, posesiv, de întărire, personal de politețe, apelativ, verb, adverb, interjecție etc., dar care au în comun rolul de a indica diferenții factori ai comunicării și interrelaționarea acestora.

II. Terminologie conexă

În lingvistică s-a urmărit clasificarea și, în același timp, specializarea termenilor implicați în procesul comunicativ.

Concretizare lingvistică a componentelor schimbului informațional și a relațiilor dintre acestea în cadrul unei limbi naturale, deixisul este direct legat de un concept nou, **situația de comunicare**, al cărui conținut a fost definit în mai multe feluri.

Unii cercetători au considerat că situația de comunicare implică toate obiectele, ființele sau evenimentele universului interlocutorilor (Bloomfield, apud Fabre:136), sau cele care îl condiționează la un moment dat (Miller, ibidem).

Încercând să clarifice condițiile care asigură unui enunț dat calitatea de adevărat sau fals, Strawson (în *P.T.E.*:142) remarcă importanța convențiilor lingvistice și a contextului în clarificarea unei „referințe unice” și enumeră componentele lui: timpul, locul, situația, identitatea vorbitorilor, „materia – am zice noi: tema - care constituie centrul de interes”, istoria personală a emițătorului și a receptorului.

Alții au distins situația – elemente nonlingvistice mentale, organizate în scheme statice sau dinamice – scenarii - (Tâtrai, 2004:481), sau prezente fizic -, de context – elemente lingvistice aflate în imediata vecinătate sintagmatică, dar și constituente ale nivelului paradigmatic (F. François, apud Fabre:136), părere asemănătoare celei a lui Ch. Bally (apud Coseriu, 1985:218) și celei a lui Fabre (pag. 137).

Analiza deixisului s-a realizat în pași succesivi. În 1973, Ducrot (apud Fabre: 95) indică existența a două planuri semantice ale enunțului: cel lingvistic și cel „retoric”, care „calculează”, am zice noi „adaptează”, sensul enunțului la situația de comunicare dată.

În 1978, Fabre (id.:95, 135,136) indică „legile” planului „retoric” mai sus amintit, printre care amintim „legea litotei”: într-un enunț comunicațional nu trebuie spus ceea ce se știe sau se subînțelege, fapt care presupune și existența unor elemente deictice. Tot aici, se preia definiția deicticelor și sunt menționate părți de vorbire cu această valoare din franceză, cum sunt demonstrativele, posesivele, adverbele de timp și loc, pronumele personale, articolele. O distincție importantă este făcută între situație și context, primul termen indicând elemente ale spațiului fizic în care se desfășoară comunicarea, cel de al doilea vizând textul în care sunt înglobate elementele deictice, autorul sintetizând părerile anterioare ale specialiștilor.

Studiul traducerilor a adus în atenția cercetătorilor existența unor componente comunicaționale nesesizate de calculator, ceea ce îl determină pe Lavorel să distingă „traducerea automatizată:

macrocontextul (unei ocurențe)”, definit ca „tot ce scapă unui computer performant care nu are la dispoziție decât textul (rituri fatice, situație de comunicare, condiționări, discursuri anterioare, situație fizică, socioculturală...)”, de microcontext: „contextul fonologic, sintactic și denotativ din interiorul secvenței căreia îi aparține” (P. M. Lavorel, apud Fabre:136 – t. ns.).

Toate aceste elemente au fost organizate de Malinowski într-o altă manieră: contextul (sau situația) este constituit(ă) din cunoștințele lingvistice referitoare la structura generală a limbii, din cunoștințele lingvistice referitoare la cuvânt sau la enunț în totalitatea sa și din cunoștințe extralingvistice, structurate, la rândul lor, în două subcategorii: contextul situațional (condițiile în care este produs un enunț și față de care nu putem stabili cu precizie sensul acestuia) și cunoștințele sociologice și etnografice (nivelul cultural care permite alegerea cuvântului sau enunțului celui mai potrivit în exprimarea ideii) (Malinowski, apud *ibid.*:136 – t. ns.).

Distingerea planurilor contextului în funcție de generalitatea lor o realizează Osgood: macrocontextul lingvistic omogen vizează elementele specifice emițătorului și receptorului, iar macrocontextul lingvistic eterogen exprimă situația de comunicare independent de individ (apud Fabre:136).

În secolul XX se încearcă sistematizarea observațiilor anterioare în funcție de planul abordat.

E. Coseriu distinge contextul – restul textului care încadrează cuvântul sau sintagma supusă analizei, de situație – spațiul și timpul unei comunicări, de sferă, adică de spațiul în care un semn primește anumite semnificații, și de universul de discurs – „sistemul universal de semnificații” care dă sens și validitate discursului (1985:219-226).

Ionel Pop, în *Acte de vorbire. Indecși, norme și interacțiune normativă*, (pag. 117), propune trei tipuri de situație: situație de discurs (locutor, interlocutor, act locuționar și spațio-temporalitate), situație acțională (vizează funcțiile elementelor specifice situației de discurs când actul comunicator are forță ilocuționară, perlocuționară etc.) și situația reală, formată din indivizi, timp, spațiu etc.

Echivalent termenului de situație, contextul poate fi extraverbal sau extralingvistic: fizic (universul imediat al interlocutorilor, direct perceptibil vizual), empiric (univers obiectiv cunoscut de vorbitori, dar care nu poate fi văzut în timpul când se comunică), natural (totalitatea contextelor empirice comune colocutorilor), practic sau ocazional (îmbinarea conjuncturilor particulare obiective și subiective, oferind suficiente puncte de reper pentru eliminarea echivocului), istoric, cultural, politic etc. (Iordan și Robu: 258-259, Coseriu, 1985:222,223).

Dar contextul poate fi și de natură lingvistică, vizând limba în ansamblul ei, și atunci se numește context idiomatic, sau vizând doar textul dat - contextul verbal (co-textul), sau psihologic: contextul explicit – cunoștințele comune colocutorilor, datorate situației de comunicare văzute în întreaga ei complexitate – sau contextul implicit (totalitatea informațiilor obținute de receptor despre emițător).

Conturarea unei perspective complexe asupra comunicării, prin stabilirea tipurilor de context a fost realizată de Angelica Hobjilă în *LRSAC* (343-350). Ea distinge **contextul (a)locutorial (subiectiv)** – incluzând subiectivitatea interlocutorilor³, **contextul intersubiectiv (relațional)**, altfel spus relațiile dintre participanții la situația de comunicare respectivă, **contextul semnificant** – concretizat în elemente care corelează mesajul cu nivelul verbal, nivelul nonverbal și nivelul paraverbal al actului comunicativ, **contextul circumstanțial** - reperele spațiale, temporale, culturale, politice etc. la care se raportează un act comunicativ (*LRSAC*:344).

Continua interrelaționare între situație, cotext și intențiile vizate prin constituirea / receptarea mesajului a fost numită de Hobjilă „contextualizare”, autoarea surprinzând următoarele tipuri: contextualizarea-rigoare, „impusă din perspectiva locutorului, care își dă seama de necesitatea

³ Complexitatea acestui plan este evidențiată și de Tărai (2004:489): personalitatea, sentimentele, credințele, speranțele, dorințele, starea mentală a individului (a colectivității căreia le aparțin colocutorii), motivațiile, scopurile vorbitorilor etc. trebuie cu obligativitate cunoscute și de E. și de R. pentru a fi corect constituit /interpretat textul comunicat.

dezambiguizării mesajului, respectiv de perspectiva interlocutorului, care nuanțează anumite elemente ale mesajului sau ca formă de feed-back dată la receptarea / decodarea mesajului”, „contextualizarea-artificiu comunicativ se constituie în formă de „manipulare” a interlocutorului: în reclame, discursul politic, mass-media etc. și chiar în conversația familiară. Acest „artificiu” este valorificat atunci când (re)crearea contextului comunicativ este realizată cu un anumit scop, cel mai frecvent – de „manipulare” a interlocutorului prin prisma redimensionărilor de ordin semantico-pragmatic ale mesajului – vezi reclamele” (ibid.346).

O împărțire pe categorii a elementelor inerente actului comunicativ întâlnim la Gorăscu (*G.L.R. Enunțul*, 2005, II:635): **coordonate obligatorii, codificate gramatical – coordonata personală** (a interlocutorilor), **cea temporală** (pe care se înșiră acțiunile prin raportare la momentul vorbirii) – **coordonate facultative, codificate gramatical – coordonata spațială** (cu rol în clarificarea locului acțiunii în raport cu poziția emițătorului), **coordonata socială** (pe care sunt proiectate relațiile interpersonale vizând colocutorii) și **coordonata discursivă** („care captează raporturile reciproce dintre diferitele componente ale discursului însuși”).

Complexitatea modului de folosire a elementelor contextului este semnalată de Recanati (2008:1-14): studiind variațiile semantice ale termenilor desemnând emițătorul, obiectul vorbirii, spațiul, timpul și în special termenii **maintenant** și **ici** în diferite tipuri de text: dialogat, monologat, specific stilului direct, indirect, indirect-liber, remarcă două tipuri principale de context: real, extern, al scriitorului / simulat, intern, specific discursului naratorului sau personajului. Acest ultim fel de context poate presupune, la rândul său, contexte interne dominante și contexte externe, în funcție de intențiile comunicative ale emițătorului și de „punctul de perspectivă” ales (termen preluat de la Kamp și Reyle, t.ns.).

Reunirea tuturor tipurilor mai sus menționate formează contextul total, și în această perspectivă a fost definit „spațiul comunicării – kommunikációs tér” de către Bańcerowski (2009), subliniind totodată implicațiile psihologice ale schimbărilor intervenite la nivelul componentelor acestuia în vorbirea curentă. Din acest punct de vedere vom aborda și noi acest subiect, urmând să menționăm, de fiecare dată, componenta de bază care influențează major fenomenul deictic: situație de comunicare sau context, care include cadrul fizic de desfășurare a dialogului, participanții la comunicare, statutul lor social, cunoștințele generale despre lume și colocutor, chiar și posibilele scopuri vizate de vorbitori, informațiile deținute despre legitățile proprii limbii / contextului lingvistic sau cotextului în care este inclus și la care se raportează dialogul.

S-a menționat mai sus că implicații profunde asupra deixisului are și **cotextul** sau segmentul lingvistic căruia îi aparține. Întrebarea care se impune vizează extinderea acestuia: vorbim de cuvânt, de propoziție, de enunț, de act de limbaj, de act de discurs, de discurs, de text în totalitatea sa? Cu siguranță că scopul vizat de emițător este cel care permite căutarea și descoperirea de către receptor a fragmentului de care se leagă semantic și logic enunțul dat.

Deși deixisul, și în special cel de gradul I (q.v. E I infra), poate fi înțeles de receptor și în lipsa cotextului, doar pe baza situației de comunicare date, considerăm că o interpretare corectă și completă se poate realiza la nivelul actului de discurs, așa cum apare el prezentat în Dragoș (pag. 56-60) : ca practică discursivă și ca proces.

În măsura în care situația de comunicare îi include nu numai pe participanții la comunicare, dar și experiența de viață și capacitatea lor de a exprima numeroasele circumstanțe, punând în aplicare un număr relativ fix de forme și de reguli specifice limbii, complexitatea discursului implică alți doi termeni străns legați de fenomenul deictic: cel de intersubiectivitate (Hobjilă:15, 16) și cel de ambiguitate.

Astfel, **intersubiectivitatea** o definim ca suprapunere (identitate) a echivalărilor făcute de interlocutori între semnificat (experiența de viață) și semnificant (mijlocul lingvistic folosit în exprimarea ideii). Altfel spus, experiențele de viață ale vorbitorilor având puncte de convergență pe baza cărora perspectiva specifică limbii le poate încadra în aceeași categorie, ele trebuie codate prin